

Vad menade Göran Persson?

Socialpolitik nr. 4-5/2004

Det finns ett uttalande av vår statsminister som jag har grubblat mycket över.

Uttalandet stod att läsa i Dagens Nyheter den 22 september i år, och var ett svar på en fråga om hur Göran Persson såg på ett förslag som lanserats av ett antal statschefer med Brasiliens president "Lula" i spetsen. Förslaget gick ut på att finansiera kampen mot världsfattigdomen med hjälp av globala skatter på bland annat vapenhandel, flygbiljetter och finansiella transaktioner.

Det var inget vidare bra förslag, tyckte Persson. "Det är en mycket mer framkomlig väg att ställa stenhårda krav på utvecklingsländerna", kommenterade han för *Dagens Nyheter*.

Det hade varit intressant om journalisten hade ställt en följdfråga. "Stenhårda krav" – vad menas? Och vem ska ställa kraven? Världsbanken, Internationella Valutafonden (IMF), president Bush, EU-kommissionen eller Göran Persson själv?

Det är svårt att tolka Perssons uttalande som att det var folken i utvecklingsländerna som skulle ställa krav. Hade han syftat på det hade jag gärna hållit med. Det finns gott om skurkar som skulle behöva stå till svars inför sina folk. Men det var nog inte så Persson menade.

Jag kan förstå vår statsministers motstånd mot skatter på internationell vapenhandel. För det är ju så att de enda u-länder som Persson visat intresse för är de som antytt att de kan tänka sig att köpa JAS-Gripen. Länder som Persson gärna besöker, eller vars ledare han bjuder in till Sverige: Sydafrika, Brasilien, Kazakstan, Pakistan, Thailand, Chile och några till.

Sydafrika, ett land som saknar yttre fiender som skulle kunna utgöra ett militärt hot men där en majoritet av befolkningen lever i djup fattigdom och där en femtedel av befolkningen är HIV-positiv, har redan köpt vårt dyra, fina stridsflygplan. De andra är tänkbara kunder.

Att till exempel Pakistans militärdiktator Musharraf blir inbjuden till Sverige, och ges ett furstligt mottagande, beror knappast på att landets ledare gjort sig känd för att värna om de fattiga. Pakistan satsar idag mer på det militära försvaret än på utbildning och hälsovård tillsammans. Musharraf har heller inte gjort sig känd som en förkämpe för demokrati och mänskliga rättigheter. Men som tänkbar köpare av JAS-Gripen var diktatorn varmt välkommen till Sverige.

Att Persson ogillar skatter på vapenhandel är lätt att förstå. Men vad menar han med att kampen mot världsfattigdomen kräver "stenhårda krav"? Menar han att utvecklingsländerna idag har för mycket att säga till om?

Det tycker inte jag.

Om fattigdom och maktlöshet

Det mest utmärkande för fattiga länder och fattiga människor är kanske inte den materiella nöden, utan snarare maktlösheten.

Fattiga människor saknar ofta makt både över sin egen situation och över samhällsutvecklingen i stort. De saknar röst och inflytande. Visst finns det gott om människor, inte minst kvinnor, som bär sin fattigdom med värdighet, ibland även trots, och det finns mängder med exempel på hur grupper av fattiga – till exempel jordlösa i Brasilien eller kastlösa i Indien – går samman, rätar på ryggarna och ställer krav. Men ännu vanligare är att fattiga människor lider av maktlöshet och undergivenhet.

Detsamma gäller fattiga länder. Regimerna i dessa länder kan vara hänsynslösa mot de egna invånarna, men gentemot utländska biståndsgivare och de mäktiga internationella finansiella institutionerna, med Världsbanken och IMF i spetsen, blir de ofta fromma som lamm.

Sällan vågar de säga nej till bistånd, trots alla krav som biståndsgivarna ställer.

Att ta emot bistånd är arbetskrävande. Det finns länder där flera tusen biståndsfinansierade projekt genomförs samtidigt, med inblandning från flera dussin olika biståndsgivare, var och en med sin syn på hur projekten skall genomföras och vilka rapporter som måste skrivas.

Även pyttesmå projekt skall leva upp till givarnas krav. Som exempel kan nämnas ett HIV/AIDS-projekt i ett fattigt land (fallet redovisas i tidskriften *Development Today* nr. 15/2004). Projektet gick ut på att stödja fem HIV-positiva kvinnor som blivit utstötta från sina familjer och som fick en skvätt bistånd för att hjälpa även andra fattiga kvinnor i samma svåra situation. En kritisk konsultrapport noterade efter ett samtal med de fem HIV-smittade kvinnorna bl.a. följande brister: ”*Progress reports are not presented to the Board...Meetings are not regular...The action plan to guide the implementation plan and strategic plan is missing...There is no information management system...A monitoring and evaluation data base should be developed...*” etc.(ursäkta engelskan, men jargongen är inte mycket lättare att förstå när den översätts till svenska).

Nej, fattiga människor och fattiga länder har det inte lätt, inte ens när de får gåvor. Och makten över de globala institutionerna – IMF, Världsbanken, Världshandelsorganisationen WTO med flera – ligger ju redan hos de rika länderna. Vad mer kan Persson begära? Är det biståndet som skall användas som påtryckningsmedel i ännu högre utsträckning än idag?

Om villkor i biståndet

Hur effektivt är det egentligen att givarländerna ställer långtgående krav på mottagarländernas utvecklingspolitik? Erfarenheterna är nedslående.

Naturligtvis har givarna en plikt att försöka se till att pengarna inte försvinnas. Men när de försöker bestämma exakt vad mottagaren skall göra går det nästan alltid snett.

Om Världsbanken, IMF och de bilaterala biståndsgivarna kunde blicka tillbaka på decennier av framgångsrikt kravställande kunde kanske en viss arrogans från de rika länderna förstås, om än inte ursäktas. Men sanningen är ju den att de u-länder som klarat sig bäst är de som själva haft huvudansvaret för att utforma sin politik. Det är de som har följt Frank Sinatras *my way* snarare än kopierat utländska modeller eller mer eller mindre motvilligt följt givna order. Samtidigt har många av de länder som det gått allra sämst för varit de som varit mest utsatta för omvärldens krav och villkor.

Och inte ens Perssons egen regering tycks ju tro att tuffare villkor från de rika länderna fungerar. Regeringens proposition ”Program för Global Utveckling” (PGU) antogs förra året av riksdagen. I PGU finns inget av Göran Perssons nybrutala språkbruk. Enligt PGU bör u-länderna få mer, inte mindre, att säga till om. ”Partnerskap”, inte stenhårda krav, föreslås prägla relationerna mellan biståndsgivare och biståndsmottagare. Begreppet partnerskap definieras visserligen aldrig, men det innebär dock en klar reträtt från den nyliberala, och idag djupt misskrediterade, IMF- och Världsbanksstyrda politik som under namnet ”strukturanpassning” svepte över den fattiga delen av världen under 80- och 90-talen, och som även Sverige slöt upp bakom då det begav sig.

PGU innehåller även krav på ”koherens”, eller samstämmighet, mellan Sveriges olika politikområden. Så skall Sverige verka för att även t.ex. handels- och jordbrukspolitiken genomsyras av ett globalt utvecklingsperspektiv. Vi ska inte ge med ena handen (bistånd) och ta med den andra (handels- och jordbrukspolitik).

Mycket sympatiskt, men svårt att leva upp till – inte minst till följd av EU-medlemskapet, som omöjliggör en solidarisk och rättvis handels- och jordbrukspolitik. Noteras kan även att det i kravet på ”koherens” på samtliga politikområden saknas ett område: försvaret, och vapenförsäljningen till fattiga länder.

Det är lätt att förstå varför vapenhandeln undantas. Men jag undrar fortfarande vad Göran Persson egentligen menade med sitt tal om stenhårda krav.